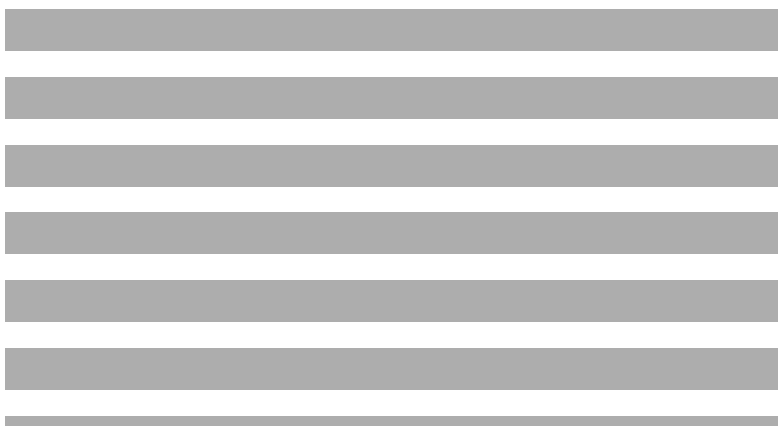

13. muutuva keele päev

17. november 2017

TEESID

Muutuva keele päeva korraldatakse Tartu ülikooli ja Tallinna ülikooli ühistööna.

XIII muutuva keele päev toimub koostöös projektidega:

- PUT475 “Kirjakeele morfosüntaksi varieerumise integreeritud mudel: pilootuuring eesti keele näitel”
- Eesti-uuringute tippkeskus (Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond)

Korraldajad

Reili Argus

Helle Metslang

Ilona Tragel

Sisukord

Muutuva keele päeva kava.....	5
<i>Dékány Éva</i> (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, ELTE), <i>Orsolya Tánzos</i> (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, Pázmány Péter Catholic University), <i>Katalin Gugán</i> (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences). New relative clauses in Khanty.....	7
<i>Rita Anita Forssten, Liljana Skopinskaja</i> (Tallinna ülikool). Comparative analysis of idiom selection between two Estonian form 6 EFL textbooks from 1982 and 2014: reflecting changes in idiom teaching.....	8
<i>Mariko Faster</i> (Võru instituut, Tartu ülikool), <i>Hipp Saar</i> (Hugo Treffneri gümnaasium). Eesti lehmanimedest.....	10
<i>Ekaterina Georgieva</i> (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences). Modal non-finite clauses in Udmurt.....	11
<i>Annika Hussar, Tiina Rüütmaa</i> (Tallinna ülikool). Muutuv keel ja eesnimed.....	15
<i>Heiki-Jaan Kaalep</i> (Tartu ülikool). Netikeele kirjakeelestumisest.....	17
<i>Mare Kitsnik</i> (Tallinna ülikool). Eesti keele kui teise keele funktsionaalne ja lingvistiline areng.....	18

<i>Helle Metslang, Külli Habicht</i> (Tartu ülikool). Kirjakeel läbi sajandite: vahekeelne, emakeelne või midagi kolmandat	18
<i>Renate Pajusalu, Maria Reile, Pii Taremaa, Tiina Nahkola, Tereza Špongolts</i> (Tartu ülikool). Relatiivlauseid ruumiliste viitevahenditena eesti, soome ja vene keeles	20
<i>Liina Pärismaa</i> (Tartu ülikool). Lauseituse vormivalikutest 17.–18. sajandi põhjaeesti kirjakeeles.....	22
<i>Andra Rumm</i> (Tartu ülikool). Eriküsimuste vastused eesti suulises suhtluses	23
<i>Evar Saar</i> (Võru instituut). Võrumaa suurtaalude põllunimedest	25
<i>Carl Eric Simmul</i> (Tartu ülikool). Kontekstuaalsed konverbid eesti kirjakeeles: <i>des-</i> ja <i>mata-</i>vormi polüseemiast	26
<i>Natalia Vaiss</i> (Tartu ülikool). Kui “partitiivsed” on partitiivverbid? Keeleõppija vaatenurk	27
<i>Virve-Anneli Vihman</i> (Tartu ülikool), <i>Marilyn Vihman</i> (Yorki ülikool). „Lähme mintsu:” ühest produktiivsest morfofonoloogisest mallist	29

Muutuva keele päeva kava

17. november 2017. Tallinna ülikool, Narva mnt 29

	SEKTSIOON 1 ruum A325 Juhatab Virve-Anneli Vihman
11.00–11.30	<i>Mare Kitsnik</i> „Eesti keele kui teise keele funktsionaalne ja lingvistiline areng“
11.30–12.00	<i>Rita Anita Forssten, Liljana Skopinskaja</i> „Comparative analysis of idiom selection between two Estonian form 6 EFL textbooks from 1982 and 2014: reflecting changes in idiom teaching“
12.00–12.30	<i>Dékány Éva</i> „New relative clauses in Khanty“
12.30–13.00	<i>Ekaterina Georgieva</i> „Modal non-finite clauses in Udmurt“
Lõunapaus	
	SEKTSIOON 2 ruum A325 Juhatab Annika Hussar
14.00–14.30	Heiki-Jaan Kaalep „Netikeele kirjakeelestumisest“
14.30–15.00	<i>Helle Metslang, Külli Habicht</i> „Kirjakeel läbi sajandite: vahekeelne, emakeelne või midagi kolmandat“
15.00–15.30	<i>Liina Pärismaa</i> „Lauseituse vormivalikutest 17.–18. sajandi põhjaesti kirjakeeles“
Kohvipaus	

	SEKTSIOON 3 ruum A325 Juhatab Helle Metslang	SEKTSIOON 4 ruum S243 Juhatab Reili Argus
16.00–16.30	<i>Natalia Vaiss</i> „Kui „partitiivsed” on partitiivverbid? Keeleõppija vaatenurk”	<i>Virve-Anneli Vihman, Marilyn Vihman</i> „„Lähme mintsi:” ühest produktiivsest morfofonoloogisest mallist”
16.30–17.00	<i>Carl Eric Simmul</i> „Kontekstuaalsed konverbid eesti kirjakeeles: <i>des-</i> ja <i>mata-</i> vormi polüseemiast”	<i>Annika Hussar, Tiina Rüütmaa</i> „Muutuv keel ja eesnimed”
17.00–17.30	<i>Andra Rumm</i> „Eriküsimuste vastused eesti suulises suhtluses”	<i>Evar Saar</i> „Võrumaa suurtalude põllunimedest”
17.30–18.00	<i>Renate Pajusalu, Maria Reile, Piia Taremaa, Tiina Nahkola, Tereza Špongolts</i> „Relatiivlauseid ruumiliste viitevahenditena eesti, soome ja vene keeles”	<i>Mariko Faster, Hipp Saar</i> „Eesti lehmanimedest”
	Lõpetus ruumis A346	

Dékány Éva (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, ELTE), *Orsolya Tánczos* (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, Pázmány Péter Catholic University), *Katalin Gugán* (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences).
New relative clauses in Khanty

In this talk we examine relative clause types in Surgut Khanty (SOV, Finno-Ugric, Ob-Ugric). The original relative clauses are prenominal, non-finite, and employ the gap strategy. Currently almost 100% of Khanty speakers are Khanty-Russian bilinguals. Under strong contact with Russian, Khanty started an OV to VO change. It is well known that the order of the object and the verb is a strong predictor of the order of the noun and its relative clause modifier. The shift towards VO has a strong effect on relative clauses in Khanty. In addition to the original relative clause type, two new types have emerged: the postnominal non-finite and the post-nominal finite. These were first described in Csepregi (2012).

Csepregi has found that postnominal relatives always feature a relative pronoun, and observes that Khanty has two types of relative pronouns: one grammaticalized from the distal demonstrative *t'u* (that), and there is a whole series of relative pronouns which are formal-identical to *wh*-words.

In the talk we present the results of our fieldwork in the summer of 2017. We have found that in headed relative clauses, not all speakers can use relative pronouns that are identical to *wh*-words (even though such relative pronouns are grammatical in correlatives); some speakers can only use *t'u* in headed relatives.

In post-nominal non-finite relatives, topicalization in front of *t'u* is possible, which leads us to conclude that these types of relatives

have an articulated left periphery. *T'u* can never occur in prenominal non-finite relatives. We take this to mean that these relative clauses have a truncated left periphery and are missing the positions that could host relative pronouns.

The same speakers who only allow *t'u* in headed relatives can also employ the gap strategy in both finite and non-finite postnominal relatives. We suggest that these clauses still have a relative pronoun, albeit a covert one (a so-called null operator).

References

Csepregi, Márta 2012. Participiális jelzős szerkezetek két hanti nyelvjárásban [Participial relative clauses in two Khanty dialects]. *Nyelvtudományi Közlemények* 108, 61–94.

Rita Anita Forssten, Liljana Skopinskaja (Tallinna ülikool).

Comparative analysis of idiom selection between two Estonian form 6 EFL textbooks from 1982 and 2014: reflecting changes in idiom teaching

The life cycles of idioms reflect not only lexical (e.g., creating new meanings for word combinations) but also sociolinguistic language changes. According to Fernando (1996), ‘idioms are conventionalized expressions, conventionalization being the end result of initially ad hoc, and in this sense, novel expressions’ - initially used by a person, then by a sub-group, and finally accepted as the norm when adopted by the rest of the speech community. To minimize the distance between native-speakers’ language use and foreign language speakers’ (receptive and

productive) vocabulary, language teaching materials must change along with the language in question.

The report investigates the similarities and differences in idiom selection between *English Form 6* (1982) and *Wow! 6* (2014) textbooks employed in Estonian basic schools aiming to discover possible changes over three decades. The material comprises approximately two hundred idioms embedded in the above-mentioned EFL textbooks. The results indicate that only slightly over a fifth of the idioms appearing in the older textbook can be found in the more recent one. On the one hand, the amount of the *English Form 6* idioms that have actually become old-fashioned is only marginal, and on the other hand, there appear no idioms that would not have existed already in 1982 (except for ‘surf the net’) in the newer textbook (*Wow! 6*). To exclude any possible topic-related differences, the *English Form 6* idioms were furthermore compared to the idioms discovered in an earlier research on EFL coursebook idioms (Forssten 2016) with the result that over sixty per cent of its idioms overlapped with the idioms extracted from the two EFL coursebook series dating back to the years 2004–2014. Moreover, the idioms of *English Form 6* and *Wow! 6* were categorized according to their transparency/opaqueness using the same typology as the 2016 research and the results were compared to each other: on the whole, it seems that there have not been any radical changes in the idiom selection of Estonian basic schools’ EFL textbooks in thirty years. However, what is notable is the difference between the two textbooks’ idiom quantities: the idioms in *Wow! 6* are more than twice as many as idioms in *English Form 6*, which for

its part makes the language style of the former clearly more informal than that of the latter and furthermore may suggest that *Wow! 6* has reached somewhat greater authenticity.

References

- Fernando, Chitra 1996. *Idioms and Idiomaticity. Describing English Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Forssten, Rita Anita 2016. *Exploring the Selection and Sequencing Criteria for Idioms in I Love English and Upstream EFL Coursebook Series*. Master's thesis, Tallinn University.
- Jundas, Ene, Tomson, Tuuli, Westlake, Paul, Aula, Tarja, Kuja-Kyyny-Pajula Raija, Turpeinen, Elfi 2014. *Wow! 6 Study Book*. Tallinn: TEA.
- Renel, Riina, Sotter, Ingrid 1982. *English Form 6*. Tallinn: Valgus.

Mariko Faster (Võru instituut, Tartu ülikool), *Hipp Saar* (Hugo Treffneri gümnaasium). **Eesti lehmanimedest**

Loomanimede uurimisega tegeldi Eestis viimati 1950.–1970. aastatel ja uemate suundumuste kohta puudub ülevaade. See uurimus püüab lünka täita lehmanimede osas.

Intervjuude põhjal on uuritud, milliseid nimepaneku protseduure ja motiive on läbi aegade lehmadele nimesid pannes kasutatud. Põhiline materjal on aga Jõudluskontrolli Keskuse lehmanimede sagedusloend, millest 1269 sagedasema lehmanime (pandud üle saja korra) põhjal on vaadeldud, milliste teemade

järgi on farmides tänapäeval lehmadele nimesid pandud. Lisaks on uuritud Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivi kogutud lehmanimede kartoteeki 20. sajandi algusest.

Lehmanimedes on 20. sajandi jooksul toimunud suuri muutusi. Nii nagu põllumajandus ja karjakasvatus on saja aasta jooksul muutunud, on muutunud ka lehmanimed. Suurim muutus on see, et alates 20. saj algusest on lehmadele hakatud panema ka naisenimesid ning tänapäevaks on sellest saanud levinuim nimeandmise põhimõte.

Ettekandes tuleb juttu seaduspärasustest, mille järgi on lehmanimesid varem talulautades pandud ja pannakse praegu suurfarmides ning robotlautades. Veel puudutatakse põgusalt lehmanimede struktuuri ning vaadeldakse, milliste teemade järgi on lehmadele nimesid antud ning kas traditsioonid ja muustrid jätkuvad.

Ekaterina Georgieva. (Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences). **Modal non-finite clauses in Udmurt**

In this talk I deal with non-finite clauses in Udmurt (Permic, Uralic). Udmurt has a wide range of non-finite subordinate clauses that can be headed by participles, converbs, infinitives and deverbal nouns (nominalizations). I will focus on converb clauses and more specifically, on the *-tož*-converbs. According to Haspelmath (1995), converbs (also called *adverbial participles*) are non-finite verb forms whose main function is to express adverbial subordination.

It has been claimed in the descriptive grammars of Udmurt that

the *-tož-*converbs can have a temporal as well as a modal meaning (Bartens 2000; GSUJa I 1962; Kelmakov and Hännikäinen 1999; UKK 2011). The modal function of the *-tož-*converbs corresponds to English ‘rather (than)’-clauses (also called preference clauses, Kortmann 1996). These clauses express bouletic modality (see Gergel 2009 among many others).

Preference clauses have attracted serious attention in the literature on grammaticalization. As proposed by Traugott and König (1991), temporal clauses grammaticalize into nontemporal ones, and more specifically, they suggest that ‘before’-clauses might grammaticalize into ‘rather (than)’-clauses. This path has also been observed cross-linguistically (Kortmann 1996; Nedjalkov 1998).

The goal of this talk is threefold:

- to provide a classification of the functions of the *-tož-*converb in a typological framework;
- to describe the modal uses of the *-tož-*converb synchronically;
- to take a closer look at the grammaticalization process (temporal > modal) by comparing Udmurt data from the 19th century with present-day data.

The Udmurt data presented in this talk come partly from own fieldwork (both spontaneous and elicited examples) as well as from descriptive grammars and corpora. The diachronic comparison is based on the Udmurt texts collected by Munkácsi (1887).

Based on the typology of subordinate clauses proposed by Kortmann (1996), I assume that the Udmurt *-tož-*converbs can head the following subordinate clause types:

Kortmann (1996)	Rough meaning in English
terminus ad quem	‘until’
posteriority	‘before’
simultaneity duration	‘while’

preference
(substitution)

‘rather (than)’
‘instead of’

The syntactic properties of the Udmurt ‘rather (than)’-clauses can be summarized as follows, cf. example (1):

- the subject of the converb clause is covert (and coreferential with the matrix subject);
- the converb does not take agreement suffixes;
- the matrix predicate is typically in the future tense or in the imperative/optative mood;
- the matrix clause often contains the Russian adverb *лучше* ‘rather’.

(1) [otiŋ uli-tož] šed tel'-iŋ ul-o.
there live-toz dark forest-INES live-fut[1sg]

‘I would rather live in a dark forest than live there.’ (GSUJa I 1962: p. 288)

Semantically, the Udmurt ‘rather (than)’-clauses express bouletic modality, i. e. the speaker’s preference of action x over action y. Additionally, at least for some speakers, the -tož-converbs can encode ‘instead of’-clauses as well. Although ‘instead of’-clauses are semantically similar to ‘rather (than)’-clauses, they do not necessarily have a modal meaning.

As for the diachrony, ‘rather (than)’-clauses formed with -tož-converbs are attested in the texts collected by Munkácsi (1887). Hence, it seems that the grammaticalization process has started earlier, prior the first systematic collections of Udmurt texts in the 19th century. Given the fact that the morphologically cognate Komi -tödž-converb can have only a temporal meaning (Bartens 2000), I suggest that the grammaticalization process cannot have started/taken place in Proto-

Permic. Rather, it seems that the ‘rather (than)’-function of the -tož-converbs is a syntactic innovation in Udmurt. I also compare the usage of the ‘rather (than)’-clauses in the older texts with the present-day data.

References

- Bartens, Raija 2000. Permiläisten kielten rakenne ja kehitys. – *Mémoires de la Société Finnoougrienne* 238. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Gergel, Remus 2009. On a modal cycle. In *Cyclical change*. Elly van Gelderen (Ed.). *Linguistik Aktuell/Linguistics Today* 146. John Benjamins, 243–264.
- GSUJa I 1962. *Grammatika sovremennogo udmurtskogo yazyka*. I. Fonetika i morfologija. Petr N. Perevoshchikov (Ed.). Udmurtskoe Knizhnoje Izdatelstvo.
- Haspelmath, Martin 1995. The converb as a cross-linguistically valid category. In *Converbs in cross-linguistic perspective*. Martin Haspelmath, Ekkehard König (Ed.). Mouton De Gruyter, 1–55.
- Kelmakov, Valentin V., Sara Hännikäinen 1999. *Udmurtin kielioppia ja harjoituksia*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kortmann, Bernd 1996. Adverbial subordination: a typology and history of adverbial subordinators based on European languages. – *Empirical approaches to language typology* 18. Mouton De Gruyter.
- Munkácsi, Bernát 1887. *Votják népköltészeti hagyományok*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Nedjalkov, Igor’ V. 1998. Converbs in the languages of Europe. In *Adverbial constructions in the languages of Europe*. Johan van der Auwera (Ed.). – *Empirical Approaches to Language Typology* 20-3. Mouton de Gruyter, 421–456.

- Traugott, Elizabeth C, Ekkerhard König 1991. The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited. In *Approaches to grammaticalization I*. Elizabeth C. Traugott, Bernd Heine (Ed.). John Benjamins, 189–218.
- UKK 2011. Udmurt kyllen kylkabtodosez (morfologijez): todoslyko-dyshetskön izdanije. Nadjezhda N. Timerxanova (Ed.). Izhevsk: Udmurtskij Universitet.

Annika Hussar, Tiina Rüütmaa (Tallinna ülikool). **Muutuv keel ja eesnimed**

Eestipäraste nimede soovitamisest ja levitamisest rääkides nimetatakse, et siinsetele algatajatele ja eestvedajatele olid eeskujuks teistes maades toimunud analoogsed protsessid. 18. sajandi lõpus ja 19. sajandil töid paljudes Euroopa maades rahvusromantilised meeleolud kombinatsioonis huviga rahvapärimuse vastu ning vanade impeeriumide lagunemine kaasa huvi vanade omakeelsete nimede vastu (Leibring 2016: 208–209). Eesti olukorda kirjeldades on esile toodud, et saksa keele mõju nimedes on iseloomulik kõigile neile rahvastele, kes Euroopa kultuuriga on sakslaste kaudu kokku puutunud, eriti sakslastest ida poole jäävatele väikerahvastele: sloveenidele, ungarlastele, slovakkidele, tšehhidele, leedulastele, lätlastele, eestlastele (Ernits 1921: 18). Eestipäraste nimede soovitamiseni jõuti Eestis 19. sajandi lõpukümnenditel.

Meile pakuvad huvi samalaadsed muutused teistes maades, eriti Ungaris. Ungari keeleuudendus 1772–1872 sai

alguse valgustusliikumisest tulenenud rahvusluse kasvust. Eesmärgiks sai vajadus arendada ungari keel tasemele, kus see sobiks nii riigi- kui ka teadus- ja kultuurikeeleks. Keeleuuenduse (eriti sõnavara laiendamise) kontekstis said alguse ka muutused ungari eesnimedes: senist kitsast peamiselt kristlikest nimedest koosnevat nimevaramut asuti rahvuslikust vaatevinklist uuendama ja laiendama. (Farkas 2017: 2, Fülöp 2003: 10). Nimevaramu uuendused said alguse 18. sajandi lõpul, tõelise hoo said need sisse 19. sajandil. Alguse sai ka perekonnanimede ungaripärastamine, üldlevinud liikumine kujunes sellest siiski alles 19. sajandi teisel poolel. (Farkas 2017: 2)

Ajaliselt on omanimede kasutuse muutused Eestis ja Ungaris väga erinevad, samuti eesnimemuutustega osalt paralleelsed protsessid (keeleuuendus, perekonnanimed), ometi võib leida ühisjooni nii nimesoovitustes kui ka nimedes endis.

Kirjandus

Ernits, Villem 1921. Nimede muutmine kultuuriloolisena nähtusena. Eestlasele eesti nimi. – Akademiilise Emakeele Seltsi toimetused II, 16–27.

Farkas, Tamás 2017. Creating a National Given Name Stock. A Chapter from the Modern-Day History of Hungarian Personal Names. Ettekanne 4. rahvusvahelisel onomastika konverentsil „Name and Naming“, Baia Mare, Rumeenia.

Fülöp, László 2003. Hetvenhét magyar keresztnév. Dávid Kiadó, Kaposvár.

Leibring, Katharina 2016. Given names in European naming systems. – The Oxford Handbook of Names and Naming. Carole Hough (Ed.). Oxford: Oxford University Press, 199–213.

Heiki-Jaan Kaalep (Tartu ülikool). **Netikeele kirjakeelestumisest**

Kuigi on üldteada, et netikeel – keel, mis on kasutusel internnetis – on halb termin (e-mailides on nii kirju sõpradele kui ametlikke dokumente), tunneme me ikkagi kohe ära, kui mingi lause või lõik on netikeeles. Oluliseks abiks on siin metagraafika (suurtähe puudumine; emotikonid), täheortograafia (ks asemel x, ts asemel c, tähekordused), erilised sõnad ja lühendid (*tegelt, irw, lol*).

Ettekanne vaatleb aastaid 2001–2008 kajastava Planet Foorumite korpuse alusel, kas ja mis selles äratuntavas netikeeles muutus; näiteks kas mõned lühendid kadusid ja teised tulid asemele (*irw, icc* ja *lol*), kuidas muutus metagraafia või täheortograafia.

Näib valitsevat arvamust, et netikeel muutub kiiresti. On see tegelikult tõsi? Kui jah, siis mis see täpselt on, mis muutub? Teema on seotud ka küsimusega, kui homogeenne on muutus, s.t kas kõikumised, mida me keelekasutuses näeme, on osa mingist suundumusest või ongi nad lihtsalt ajutised fluktuatsioonid.

Ettekandes püütakse ka selgitada, kas Planet Foorumites ilmnenu muutused olid seotud pigem sellega, et aastate jooksul kasutajad vahetusid, või sellega, et samade inimeste kirjutusharjumused muutusid.

Ettekanne põhineb Sabiine Haiba 2016. a kaitstud bakalaureusetööl „Kuidas on netikeel muutunud aastatel 2001–2008?“ (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/56225>)

Mare Kitsnik (Tallinna ülikool). **Eesti keele kui teise keele funktsionaalne ja lingvistiline areng**

Õppijakeele ehk teise keele omandajate keelekasutuse iseloomulik joon on kiire arenemine nii funktsionaalselt kui ka lingvistiliselt. Kuigi arengut kirjeldavad sarnased tendentsid, ei toimu see kõigi nähtuste puhul paralleelselt ja sirgjooneliselt tõusvas suunas. Eri nähtused arenevad eri ajal, hoogsad arenguperioodid vahelduvad sujuvama arengu perioodidega, esineb ka tagasilööke.

Ettekandes analüüsin õppijakeele lingvistilist arengut, mis käib kaasas funktsionaalse keeleoskustaseme tõusuga B1-tasemelt B2-tasemele. Näitan tingiva kõneviisi, modaalverbide *võima* ja *saama* ning verbi *tahtma* konstruktsioonide näitel, millised põhilised muutused arengut iseloomustavad ning mis jääb B1- ja B2-taseme vahel samaks.

Helle Metslang, Külli Habicht (Tartu ülikool). **Kirjakeel läbi sajandite: vahekeelne, emakeelne või midagi kolmandat**

Sakslaste arendatud keelekuju oli pikka aega eesti keele kõrgema staatusega variant (H-variant, vt nt Rutten 2016), eestlaste L1 oli madalama staatusega (L-variant). Kirjalikke tekste leidub paraku ainult H-variandi kohta, L-variandi kohta saab oletusi teha keeleajaloo meetodite abil. 19. sajandil hakkas kujunema eesti rahvuslik intelligents ja eesti kirjakeele kasutamise ja arendamisega hakkasid tegelema saksakeelses kultuuriruumis kasvanud eestlased. H-variant läks järk-järgult üle emakeelsete kõnelejate keelekujuks. 20. sajandil on eesti kirjakeelt arendanud ja standardiseerinud ennekõike emakeelsed keeletundjad.

Neist sotsiolingvistikuliste olude muutustest tulenevad meie uurimisküsimused. Kui püsiv või muutuv on kirjakeel olnud läbi nende perioodide? Kas 17.–19. sajandi eesti kirjakeeles leidub vahekeelele omaseid jooni? Milline oli kirjakeele dünaamika murrangulisel 19. sajandil? Uurimismaterjaliks on Tartu ülikooli vana kirjakeele korpus, publitseeritud tekstid ning Tartu ja Tallinna ülikooli eesti vahekeele korpused.

Meie uurimuse hüpoteesid on:

1. 17.–18. sajandi kirjakeel on käsitatav omamoodi kollektiivse vahekeelena (nagu ka eurooplaste arendatud kirjakeeled muudes maailmajagudes, vt Makoni, Pennycook 2007), kusjuures vahekeelepärasus keeletundmise paranedes ja kasutuse laienedes 18. sajandil väheneb;
2. 19. sajandi, üleminekuaja kirjakeel on käsitatav sulandina (L3), kus emakeelsed kõnelejad võtavad osaliselt üle L2 kõnelejate keelekuju (Thomason 2001).

Vaatleme kolme lause semantilise predikaadiga seostuva morfosüntaktiliste keelenähtuste rühma varieeruvat kasutust: 1) eesti keelele omane, saksa keelest erinev objekti käändevaheldus; 2) mõlemas keeles esinevad, kuid eri määral kasutatavad verbiahelad; 3) sundgrammatisatsiooni teel 17. sajandil saksa *werden*-futuurumi malli järgi eesti keelde toodud futuurumikonstruktsioon verbiga *saama* 'become' (Metslang 2016, vt Nau 1995).

Esialgused tulemused näitavad hüpoteeside paikapidavust: 19. sajandi keeles kaovad vahekeele kvalitatiivsed jooned (1. keelenähtuste rühm), kuid säilivad ja isegi kasvavad kvantitatiivsed jooned (2. ja 3. rühma nähtuste kasutussagedused), mis viitab L3 toimimisele eesti keele H-variandina.

Kirjandus

- Makoni, Sinfree, Alastair Pennycook 2007. Disinventing and Reconstituting Languages. – M. Sinfree, A. Pennycook (eds.), Disinventing and Reconstituting Languages. (Bilingual Education and Bilingualism.) Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters LTD, 1–41.
- Metslang, Helle 2016. Can a language be forced? The case of Estonian. – H. Cuyckens, L. Ghesquière, D. Van Olmen (eds.), Aspects of Grammaticalization (Inter)Subjectification and Directionality). (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 305.). Berlin: De Gruyter, 281–309.
- Nau, Nicole 1995. Möglichkeiten und Mechanismen kontaktbewegten Sprachwandels unter besonderer Berücksichtigung des Finnischen. München: Lincom Europa.
- Rutten, Gijbert 2016. Diaglossia, individual variation and the limits of standardization: Evidence from Dutch. – Russi, Cinzia 2016, Current Trends in Historical Sociolinguistics. De Gruyter Open, 194–218.
<https://www.degruyter.com/viewbooktoc/product/475491>
- Thomason, Sarah Grey 2001. Language Contact. Edinburgh University Press.

Renate Pajusalu, Maria Reile, Piia Taremaa, Tiina Nahkola, Tereza Špongolts (Tartu ülikool). **Relatiivlaused ruumiliste viitevahenditena eesti, soome ja vene keeles**

Ettekandes käsitleme relatiivlausete kasutuse sarnasust ja erinevust eesti, soome ja vene keeles ruumilise viitamise korral.

Tüüpilised relatiivlauseid on nendes keeltes struktuurilt sarnased: nad esinevad pärast laiendatavat nimisõnafraasi, mis võib sisaldada demonstratiivset määratlejat, ja algavad relativeerijaga

- EE (see) maja, millel on punane katus
- VE (tot) dom, u kotorogo krasnaja krysha
- SO (se) talo, jossa on punainen katto

Materjal pärineb vabamoodustuskatsega kogutud tekstidest, kus emakeelsetel kõnelejatel paluti kirjeldada aknast nähtavaid maju. Katsest võttis osa 33 eesti, 28 soome ja 25 vene keele kõnelejat, kokku koguti üle 4000 majadele viitavat referentsiaalset väljendit. Relatiivlauseid laiendasid neid 267 korda. Enamasti oli materjal tegemist identifitseerivate (restriktiivsete) relatiivlauseetega, kuid leidis ka neid, mille funktsiooniks oli uue info lisamine tuntud referendile.

Selgus, et vene materjal on relatiivlauseid kõige rohkem, soome materjal on kõige vähem. Ettekandes arutleme selle üle, mis võiks olla relatiivlauseite sageduse erinevuse põhjus nendes keeltes. Samuti vaatleme esinenud relatiivlauseite struktuurilisi erinevusi (nt määratleja olemasolu laiendatavas nimisõnafraasis) ja suulisest suhtlusest tingitud jooni.

Liina Pärismaa (Tartu ülikool). **Lauseituse vormivalikutest 17.–18. sajandi põhjaeesti kirjakeeles**

Ettekandes keskendutakse lauseitusele 17.–18. sajandi vaimulikes ning õpetlikes tekstides. Eesmärk on kirjeldada selle ajavahemiku põhjaeesti kirjakeele partiklilisi lauseitust väljendavaid tarindeid ning nende kasutamise ja varieerumise ulatuse muutumist 17.–18. sajandi jooksul. Samuti jälgitakse muutusi põhiverbi vormis.

17.–18. sajand on huvipakkuv kujuneva kirjakeele seisukohast. 17. sajandi lõpukümnenditel algas põhjaeesti kirjakeeles murrang (Ross 2013: 211). Kirjakeelt hakati teadlikult arendama suurema rahvapärasuse ning saksapärasuste vähendamise suunas, mis tipnes täispiibli ilmumisega 1739. aastal (Ross 2013: 212; 2009: 557). Erinevalt tänapäevast, kus negatsiooni väljendatakse põhiliselt eitussõnaga *ei* (EKS 2017: 182), võis 17.–18. sajandi põhjaeesti kirjakeeles *e*-tüvelise eituspartikli kasutus varieeruda (nt *ep, ei, es, eks*) ning eitust anti edasi ka vormivahenditega, mis nüüdseks on kirjakeelest taandunud (nt saksaeeskujuline *mitte* ja pöörduv verbivorm).

Materjal pärineb Tartu likooli vana kirjakeele korpusest ning sisaldab juhuslikult valitud 600 eitustarindi näidet. Materjali hulgas on nii standardse kui ka mittestandardse lauseituse konstruktsioone. Uurimise taustaks on kasutuspõhine lähenemine (nt Bybee 2010).

Analüüsist ilmneb, et 17.–18. sajandi jooksul hakatakse negatsiooni järjest rahvapärasemalt väljendama ning saksapärase jaatusega sümmeetriline eitus asendub eestipärase

asümmeetrilise negatsiooniga. Samuti väheneb partikliliste lauseeituse tarindite varieerumine.

Kirjandus

Bybee, Joan 2010. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

EKS = Eesti keele süntaks 2017. Mati Ereht, Helle Metslang (toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Ross, Kristiina 2013. Vanad uuendused lõuna- ja põhjaeesti keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat, 58. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 210–224.

Ross, Kristiina 2009. Eesti keel Henrikust Anton Thor Helleni. – Keel ja Kirjandus 8–9, 553–558.

Andra Rumm (Tartu ülikool). **Eriküsimuste vastused eesti suulises suhtluses**

Ettekande teema on eriküsimuste (avatud küsimuste) vastused suulises argivestluses.

„Eesti keele süntaksis” (Metslang 2017: 527) on eriküsimuste vastuste kohta kirjutatud: „Minimaalne vastus asendab küsifraasi täistähendusliku moodustajaga, mis on samaks lauseliikmeks ja kuulub küsifraasiga ette antud tähenduskategooria raamidesse. Ülejäänud lauseosa jääb tavaliselt elliptiliselt sõnastamata.” Samas ei ole välja toodud, millistel tingimustel sobib „elliptiline” vastus ja millistel mitte.

Eesti keele suulises argisuhtluses saab suur osa eriküsimusi lühivastuse („elliptilise” vastuse; põhiliselt grammatilise fraasi):

01 V: mis see Salikon tähendab.

02 (0.4)

03 P: `Sander `Liis `konsultandid

Samas esineb tegelikus suhtluses palju eriküsimusi, millele ei vastata lühivastusega. Selliste vastuste puhul võib esineda kolm vastusevarianti: 1) lausekujulised vastused (nn täisvastused), mis kordavad küsimusest elemente (vrd *Salikon tähendab Sander Liis konsultandid*); 2) pikad vastused (jutustused, seletused, põhjendused); 3) *ma ei tea*-vastused ja kaudsed vastused. Ettekandes analüüsin lausekujulisi ja pikemaid vastuseid ning vaatan, millistel tingimustel neid kasutatakse. Analüüsil toetun Thompsoni jt (2015) saadud tulemustele inglise keele argivestluste kohta. Ettekandes vaatan ka seda, milline oli eriküsimuste vastuste kasutus sajand tagasi.

Suulise suhtluse uurimismaterjal pärineb Tartu ülikooli suulise keele korpusest. Vanema keele materjali kogusin Oskar Lutsu teostest „Kevade” ja „Suvi”.

Kirjandus

Metslang, Helle 2017. Kommunikatiivsed lausetüübid. – Erelt, Mati, Helle Metslang (toim). Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu III.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 515–536.

Thompson, Sandra A., Barbara A. Fox, Elizabeth Couper-Kuhlen 2015. Grammar in everyday talk: Building responsive actions. Cambridge University Press.

Evar Saar (Võru instituut). **Võrumaa suurtalude põllunimedest**

Eesti põllumajandus on viimase 60 aasta jooksul läbi teinud keerulise arengu. 1940.–1950. aastatel toimus muutus taludest kolhoosideks, 1990. aastate lõpus kolhoosidest taludeks ja pärast seda on toimunud tootmise kontsentreerumine. Olen uurinud põldude kõnekeelseid nimesid kuues ajaloolise Võrumaa talus, kus haritavat maad on 140–1400 hektarit. (Üle sajahektarilist talu võiks nimetada suurtaluks.) Kõigi kuue talu omanikud on põlised võrokesed, kes kasutavad ka võro keelt iga päev. Vaatamata sellele on enamik nende kasutatavaid põllunimesid uued ja erinevad samades paikades 20. sajandi algul kasutatud põllunimedest.

Tänapäeval nimetatakse põlde enim inimeste järgi, s.t põllunimi on saadud elaniku või rendile andja nimest – uutest seaduspärasustest tehakse ettekandes juttu. Koha eripärade järgi nimetatakse põlde samuti, kuid tänapäeval on enim põlde nimetatud kuju järgi, mitte maapinna omaduste järgi nagu vanemas nimistus. Kohapeal näha oleva järgi on nimesid antud nii vanemal kui ka uuemal ajal, kuid näha olevad objektid on erinevad, nt *siloauk* (> *Siloaugu* [põld]) või *alajaam* (> *Alajaama* [põld]). Väiksemaid põlde kutsutakse rühmanimedega, nt Poldri suur ja Poldri väike, Hambaarsti jupid. Põllunimede morfoloogia on väga vaheldusrikas ja suulises kasutuses varieeruv – ka seda vaadeldakse ettekandes.

Carl Eric Simmul (Tartu ülikool). **Kontekstuaalsed konverbid eesti kirjakeeles: *des-* ja *mata-*vormi polüseemiast**

Konverb on tüpoloogiline grammatiline määratlus: infiniitne verbivorm, mis talitleb koos oma laienditega sündmust väljendava konstruktsiooni vaba laiendina (vt Haspelmath 1995: 3, Ylikoski 2003: 222). Eri keelte konverbide seas leidub palju polüseemseid konstruktsioone, mille funktsioon sõltub kontekstist. Niisuguseid konstruktsioone on nimetatud kontekstilisteks konverbideks (Nedjalkov 1995: 106). Eesti keeles vastab kontekstilise konverbi määratlusele kaks infiniitvormi: *des-* ja *mata-*vorm.

Oma ettekandes annan ülevaate *des-* ja *mata-*konverbi polüseemiast eesti kirjakeeles. Käsitlen konverbide funktsiooni semantilisest ja tekstilisest küljest. Konverbide semantika käsitlemisel lähtun lingvistiliselt üldtuntud määruslikest kategooriatest. Konverbide tekstilise funktsiooni käsitlemisel esitlen aga *des-* ja *mata-*konverbi kirjakeelse kasutuse põhjal loodud uusi kategooriaid. Neile semantilistele ja tekstilistele kategooriatele toetudes pakun viisi, kuidas kirjeldada ja selgitada *des-* ja *mata-*konverbi funktsiooni varieerumist. Toon ühelt poolt esile eesti konverbi kaks ajaseosel põhinevat baastähendust ning teiselt poolt baastähendusi täiendada võivad kontekstipõhised lisatähendused. Osutan *des-* ja *mata-*konverbi funktsionaalsetele sarnasustele ja erinevustele ning arutlen nende võimalike põhjuste üle.

Kirjandus

- Haspelmath, Martin 1995. The converb as a cross-linguistically valid category. – *Converbs in cross-linguistic perspective*. Martin Haspelmath, Ekkehard König (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 1–55.
- Nedjalkov, Vladimir P. 1995. Some typological parameters of converbs. – *Converbs in cross-linguistic perspective*. Martin Haspelmath, Ekkehard König (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 97–136.
- Ylikoski, Jussi 2003. Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. – *SKY Journal of Linguistics* 16, 185–237.

Natalia Vaiss (Tartu ülikool). **Kui “partitiivsed” on partitiivverbid? Keeleõppija vaatenurk**

Eesti keele kui teise keele tundides tutvustatakse õppijatele lühemaid või pikemaid loetelusid partitiivverbidest ehk verbidest, mis nõuavad enda järel partitiivobjekti (vt Metslang 2017). Klassikaliselt kuuluvad sellistesse loeteludesse staatilised verbid, mis väljendavad tundeid (nt *armastama*, *vihkama*), suhteid (nt *usaldama*, *uskuma*), soovi või vajadust (nt *soovima*, *tahtma*, *vajama*), taju (nt *nägema*, *kuulama*, *katsuma*, *maitsuma*, *vaatama*), aga samuti ka aktiivset ja sageli lõpule viidavat tegevust võimaldavad verbid (nt *aitama*, *alustama*, *jätkama*, *mängima*, *tänama*, *õnnitlema*, *õppima*, *üllatama* jpt). Vene keele võib seega partitiivverbiga väljendatud tegevusele vastata tõlkes nii imperfektiivse kui ka perfektiivse aspekti verb.

Eesti süntaksikäsitlustes eristatakse kaht liiki partitiivverbe: 1) „jäigad“ partitiivverbid ja 2) kahesuguse objektikasutusega „pehmed“ partitiivverbid (Rätsep 1978, Klaas 1999). Esimeste hulka kuuluvad partitiivverbid, mis võivad esineda vaid koos partitiivobjektiga (nt *nägema*, *soovima*) ja teise rühma need partitiivverbid, mis võivad teatud tingimustel (enamasti resultatiivsust või piiri väljendava laiendi lisamisel) esineda ka totaalobjektiga (vrd nt *aitas sõbra – aitas sõbra üle tee*, *õppis luuletust – õppis luuletuse emadepäevaks*). Eesti keele õppijatele ei räägita reeglina ei koolis ega keelekursustel sellest, et mõned nende õpitud partitiivverbid võimaldavad mõnikord ka totaalobjekti. Tublit keeleõppijat tabab seega ootamatus, kui ta kuuleb või näeb lauset, kus on partitiivverbi kasutatud totaalobjektiga. Oleks aeg tutvustada keeleõppijatele partitiivverbe põhjalikumalt.

Toetudes varasemale kirjandusele ja korpusepõhise sihitiseandmebaasi¹ koostamisel tehtud tähelepanekutele tutvustatakse ettekandes, mis tingimustel võivad klassikaliselt partitiivverbideks peetavad verbid seostada tänapäeval totaalobjektiga ja mis tingimustel mitte. Näiteks on täheldatud, et väga paljud „partitiivverbid“ võimaldavad totaalobjekti määratleja (vt Pajusalu 2017) vm täiendi (nt *üks*, *oma*) lisamisel (nt *õppisin ühe luuletuse; mina õppisin oma luuletuse, sina enda*

¹ Sihitiseandmebaasi koostatakse leksikograafi töökeskkonnas EELex eesti keele ühendkorpuse materjalist otsingumootori SketchEngine abil Tartu ülikooli baasfinantseeritava projekti „Eesti keel Balti areaalis: andmebaas ja rakendused“ raames.

oma). Mahukas korpusematerjal näitab, et paljud „jäigad“ partitiivverbid osutuvad hoopis „pehmeteks“ partitiivverbideks. Ka sihitist võimaldavad intransitiivverbid käituvad sarnaselt (vrd nt *jalutab iga päev meie õues oma suurt koera – jalutas oma suure koera ja läks kähku tööle*).

Samuti tõstatatakse ettekandes küsimus partitiiv- ja aspektverbide piiritlemisest.

Kirjandus

Klaas, Birute 1999. Dependence of the object case on the semantics of the verb in Estonian, Finnish, and Lithuanian. – Estonian Typological Studies III. Mati Ereht (Ed.). Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 11. Tartu, 47–83.

Metslang, Helle 2017. Sihitis. – Eesti keele süntaks. Eesti keele varamu 3. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 258–277.

Pajusalu, Renate 2017. Nimisõnafaas. – Eesti keele süntaks. Eesti keele varamu 3. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 379–404.

Rätsep, Huno 1978. Eesti keele lihtlausete tüübid. Tallinn: Valgus.

Virve-Anneli Vihman (Tartu ülikool), *Marilyn Vihman* (Yorki ülikool). **“Lähme mints!” ühest produktiivsest morfofonoloogisest mallist**

Täiskasvanud keelekõnelejate loomulikku sõnamoodustuse protsessi on võimalik jälgida valdkondades, kus produktiivselt luuakse sõnu. Kaks sellist valdkonda, milles tehakse sõnu loovalt keelde juurde, on släng ning hüüdnimed ehk hüpokorismid. Slängikasutus pakub huvi sotsiaalsest ning keelemuutuste

perspektiivist, aga ühtlasi avab see akna keelekasutajate aktiivsetele sõnamoodustamise võtetele, olgu need siis morfofonoloogilised reeglid või analoogiapõhised mallid. Eestikeelset innovaatilist suulise keele kasutust on uuritud erinevatest vaatevinklitest (vt nt Loog 1990, Tender 1994, Hennoste 2000); on loetletud erinevaid sõnamoodustuse viise ja on täheldatud, et hüpokorismides esineb samu liiteid, mis slängisõnadeski (EKG I, Hussar, Faster 2015).

Ettekanne keskendub ühele tänapäeval produktiivsele mallile, mida iseloomustavad sellised *s*-liitega lühendsõnad nagu *jäts* < *jäätis*; *burks* < *burger*; *õps* < *õpetaja* (Tender 1996: 31, Kasik 2015). Nende moodustamise kirjeldamiseks ei ole ammendavad ei *-s* sufiks ega sõna lühendamine. Fonoloogilised piirangud kehtivad *s*-liite lisamise puhul ning lühendamist tuleb ka konkreetsemalt määratleda: sarnaselt *trenn*-tüüpi sõnadega, mida kirjeldatakse mitmeetapilise sõnamoodustusena (Hennoste 2000: 1369), kasutab ka *õps*-tüüpi sõnade moodustamine sõnaraiet: lõpu lühendamine (*õp* < *õpetaja*; *em* < *ema*), *s*-i lisamine (*õp+s*; *em+s*) koos fonoloogiliste kohendustega (*em+p+s*) ning vokaali lühendamine (*jäts* < *jäätis*). Lisaks fonotaktilistele piirangutele on ka näiteid sõnadest, mis on tekkinud hoopis pikendamise teel, nt *tšau* > *tšauki* > *tšauks* (Loog 1990).

Erinevaid moodustusvõtteid võib kirjeldada ühe katuse all, kasutades morfofonoloogilise malli mõistet. Lähtesõnad on erinevat tüüpi, kuid analoogia kaudu moodustatud sõnad alluvad kõik ühele eesti keele pärasele mallile. Ettekandes tutvustamegi seda malli oma kogutud andmestiku põhjal. Andmed on kogutud

vaatlusega, sõnaraamatutest ja kirjandusest ning ka küsitluse abil. Osa käsitletavaid sõnu on vanemad (nt *kemps*, *vaps*), kuid viimastel aastakümnetel tundub olevat see mall sagedasemaks saanud, eriti noorte inimeste argikeeles.

Mallide sarnast kasutust on kirjeldatud ka teiste keelte slängisõnavaras, nt prantsuskeelsete *o*-lõpuliste sõnade (nt *resto* < *restoran*; *apéro* < *apéritif*; Scullen 1997) ja ingliskeelse lühendi puhul, mis on vormilt eestikeelsele *õps*-mallile väga sarnane (*totes adorbs* < *totally adorable* 'täiega nunnu'; Spradlin 2016). Fonoloogilisi malle kasutavad ka väikelapsed sõnade õppimisel (Vihman, Keren-Portnoy 2013). Kuna artikulatoorsed oskused arenevad aeglasemalt kui kognitiivsed, siis rakendavad lapsed oma veidi piiratud motoorseid rutiine keerulisemate sõnade lihtsustamisel, et sõnavara hõlpsamini suurendada.

Laste malli kasutuses näeme nii kõla alusel valitud kui ka mallile sobivamaks kohandatud sõnu. Ka eesti slängist ja hüpokorismidest toodud näidete puhul on selliseid, mis sobivad malli juba lähtevormi poolest (nt *sots* < *sotsiaaldemokraat*), kui ka neid, mida mugandatakse malli järgi (nt *ramps* < *raamatukogu*). Mall mängib laste sõnavara õppimisel ja teismeliste või täiskasvanute slängisõnade loomisel selgelt erinevat rolli, kuid tõenäoliselt on neil ühine (a) lihtsasti rakendatava mustri abistav funktsioon ning (b) kõlapõhisus, mis toetab laste puhul mälu ja sõnavara arengut ning täiskasvanute puhul slängisõnade sotsiaalse indekseerimise funktsiooni.